

TA'LIMY O'YIN FAOLIYATI ORQALI TARBIYALANUVCHILARDA
ALGORITMIK KO'NIKMALARNI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY JIHATLARI

Kodirov Jasur Abdumalikovich

O'zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti

Maktabgacha ta'lim kafedrası

katta o'qituvchisi PhD.

Kamolova Farangiz Akram qizi

O'zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti Maktabgacha ta'lim yo'nalishi 3-kurs talabasi

Annotatsiya. Maktabgacha yoshdagi bolalarda algoritmik ko'nikmalarining shakllanishini nazariy jihatdan shakllanish imkoniyatlarini aniqlab, ushbu ko'nikmalarni rivojlantirish bo'yicha maqsadli ish olib borish lozim bo'lgan yosh chegaralarini belgilab olish kerak bo'ladi.

Kalit so'zlar: ko'nikma, fikrlash, rivojlantiruvchi, faoliyat, harakatlar, qobiliyat, o'yin topshiriqlari, muloqot, natija.

Quyidagi tarkibiy qismlarni o'z ichiga olgan algoritmik ko'nikmalarining tuzilishini: bilish, ya'ni aslida algoritmnı bajarish, tuzish va o'rganishda algoritmlardan foydalana olish qobiliyati, kommunikativlik, ya'ni bolaning algoritmik harakatlar jarayonida tengdoshlari va kattalar bilan o'zaro aloqada bo'lish va hamkorlik qilish qobiliyati, regulativ, ya'ni belgilangan maqsadga erishish jarayonida o'z harakatlarini tahlil qilish, tartibga solish, to'g'rilash, natijani baholash, didaktik vazifalarni bajara olish qobiliyati. Algoritmik ko'nikmalar tarkibiga kiradigan maktabgacha yoshdagi bolalar uchun ularning malakalarini shakllantirishning nazariy jihatlariga oid shartlarini tahlil qilamiz.

Kichik maktabgacha yoshdagi bolalar guruhi 3 yoshdan 4 yoshgacha bo'lgan bolalar guruhi. Ma'lum bir yoshga kelib bola mustaqil harakatlarga ehtiyoj sezadi va u asta-sekin oilada mustaqil bo'lishga harakat qila boshlaydi. Bu nafaqat atrofimizdagi olamni kuzatish, balki faol harakatlar uchun mos yoshdir. Bolalarning kattalar bilan birgalikdagi faoliyatida bola harakatning yangi uslub va usullarini o'zlashtiradi. O'yin faoliyatining syujeti oddiy hisoblansada, uning davomiyligi unchalik ahamiyatsiz bo'lsada, bola uchun yetakchi holatga aylanadi. Bola o'yinchoqlar yoki ularni almashtiradigan narsalar bilan o'ynaydi. O'yinlarni qoidalar bilan o'ynash qobiliyati faqat shu yoshdan rivojlana boshlaydi. Ammo bolalar uchun algoritmlarga, kattalar yordamisiz, ularning boshqaruvisiz o'z-o'zidan o'yindagi qoidalarga rioya qilish qiyin kechadi. Bola hali faoliyat maqsadini ushlab tura olmaydi, uzoq vaqt o'ynaydi, u mustaqillikka ehtiyoj sezadi, lekin o'zi faqat algoritmik harakatlarning elementlarini sinashi va xato bilan bajarishi mumkin.

Maktabgacha yoshdagi bola pedagog tarbiyachining rahbarligi ostida maqsadga muvofiq ta'limiy o'yin faoliyatida stolda ovqatlanish qoidalarini, madaniy-gigiyena ko'nikmalariga, ya'ni shaxsiy gigiyena vositalaridan foydalanish qoidalarini muvaffaqiyatli o'rgana boshlaydi. Bola o'z-o'ziga xizmat qilish, boshqalarga hurmat bilan munosabatda bo'lish, o'zaro yordam berish ko'nikmalariga ega bo'ladi. O'rganilgan meyorlar va qoidalar u va tengdoshlarining harakatlarini baholash uchun asos bo'lib xizmat qiladi. O'z-o'zini

hurmat qilish rivojlana boshlaydi, bu ko'p jihatlariga, ya'ni pedagog tarbiyachining bahosiga bog'liqdir. Maktabgacha yoshdagi bolaning xatti-harakati vaziyatga bog'liq, garchi uning hatti-harakatlarini ongli ravishda boshqarishga urinishlar mavjud bo'lsada Mashg'ulotlarda ta'limiy o'yin faoliyati orqali pedagog tarbiyachi bolalarni kelgusi faoliyatning maqsadini qabul qilishni va uni natija bilan bog'lashni o'rgatib boradi.

Xulq-atvor meyorlari va qoidalarini o'zlashtirish, ushbu yoshda maqsadni belgilash uchun taxminlarni shakllantirish kundalik hayotda ijtimoiy, axloqiy meyorlar, xulq-atvor qoidalariga rioya qilish muhimligini anglashga yordam beradi.

Pedagog-tarbiyachi va tarbiyalanuvchi tengdoshlari bilan muloqot qilish jarayonida bolaning nutqi rivojlanadi, so'z boyligi ko'payadi, xotira va diqqati rivojlanadi, shuning uchun eshitilgan narsalarni tushunish va yodlash o'z yoshiga nisbatan tezroq sodir bo'lisha ham mumkin. Maktabgacha yoshdagi bolaning nutqi grammatik jihatdan murakkab va ravon bo'ladi. Tengdoshlari bilan kognitiv muloqotga bo'lgan ehtiyoj rivojlanadi, bolaning savol berishi faollashadi. Biroq, bola hali ham kelgusi harakatlar haqida aytib bera olmaydi, o'z faoliyatini, shu jumladan algoritmik nutqda ifoda eta olmaydi.

Pedagog-tarbiyachi o'quv faoliyati jarayonida, sayr qilish paytida, maktabgacha yoshdagi bolalarni kuzatishni rivojlantiradi, ularni solishtirishga, obyektlarning xususiyatlarini tekshirishga, ularning belgilarini: shakli, rangi, o'lchamlarini farqlashni o'rgatadi. Bola pedagog tarbiyachining tanlagan tavsiflari bo'yicha narsalarni guruhlarga birlashtirish, ularni umumiy qabul qilingan qoidalar bo'yicha nomlash qobiliyatini rivojlantiradi: kiyim-kechak, poyafzal, turli shakllar va shu kabilar. Bolaning uch-to'rt yoshida vizual-faol fikrlash va tasavvurlarini rivojlanib borishi qayd etilgan. Bolalar oddiy konstruksiyalar yordamida qurishni model bo'yicha takrorlashni amalga oshirishlari mumkin, o'rganilgan harakatlarni yangi vaziyatlarga o'tkazish sinov va xatolar orqali sodir bo'ladi.

Kichik maktabgacha yoshda bolalar atrofdagi olamni u bilan to'g'ridan-to'g'ri yoki o'zaro ta'sir o'tkazish jarayonida o'rganadilar, maktabgacha yoshdagi bolalarning aqliy bilish faoliyatining sababi hissiyot va idrokdir, ya'ni dunyoni hissiy aks ettirish jarayonlari orqali qabul qiladi. Ular izlanish faoliyatiga ega, ammo aksariyat bolalarda yaratuvchanlik va o'zgartirishlik hali shakllanmagan bo'ladi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning umumiy muammoni hal qilish bo'yicha birgalikdagi harakatlari deyarli mumkin emas.

O'rta maktabgacha yoshdagi bollar guruhi, ya'ni to'rt yoshdan besh yoshgacha bo'lgan bolalar faolligini yuqoriligi bilan ajralib turishadi. Bu ularda hayotdagi mustaqil harakatlanishi va bilish faoliyatining yanada rivojlanishi amalga oshayotganligidan darak berishi ta'kidlangan. Ushbu yoshdagi bolalarning harakatlari kichik maktabgacha yoshdagi bolalarga nisbatan ancha ishonchli va turli ko'rinishlarga ega bo'lib boradi, ular harakatga ehtiyoj sezadilar. Bolalarda faol motor harakatlari cheklansa hayajonlilik, injiqliklar yaqqol ko'zga tashlanadi. Mazkur yoshda bolalar turli xil ochiq o'yinlar bilan mashg'ul bo'lib, o'yindagi vazifalarni bajarishga intilishadi.

O'rta maktabgacha yoshdagi bolalar o'yinlarining mazmuni va syujeti jihatidan murakkablashadi, rollar soni ortib boradi. Bolalar o'yindagi rollarini aniq aytib bera olishadi va unga muvofiq harakat qilishadi. Ta'limiy o'yin – o'rta maktabgacha yoshdagi bolalar guruhining asosiy faoliyatidir. Ta'limiy o'yin faoliyatida bolalar turli xil o'yinchoqlar, uni

o'rnini bosadigan narsalar, tanlangan rollarning ramzlari, kostyumlar uchun materiallarda ijodkorlikdan foydalanadilar. Ya'ni bu yoshda maktabgacha yoshdagi bolalarning belgilar-ramziy faoliyatini rivojlantirish uchun zarur shartlar mavjud bo'lib, ular ijro etishda algoritmlarni sxema bo'yicha o'qishning vizual modellaridan yoki sxemalardan foydalanish qobiliyatini shakllantirishga yordam beradi. O'rta maktabgacha yoshda tarbiyachining og'zaki ko'rsatmalari yordamida bolalar o'zlarining e'tiborlarini yo'naltirish qobiliyatini rivojlantiradilar, ammo diqqatni saqlash va uning konsentratsiyasini boshqarish vositalari tarbiyachiga tegishli bo'ladi.

Xotira, nutq, diqqatni rivojlantirish, ma'lum bir oddiy qoidalarga, oddiy algoritmgacha rioya qilish qobiliyatini rivojlantirish uchun pedagog tarbiyachi ushbu yoshdagi bolalar o'rganishi mumkin bo'lgan tayyor tarkib va qoidalar bilan maxsus o'yinlarni tashkil qiladi. 4-5 yoshgacha bo'lgan maktabgacha yoshdagi bolada umumiy qabul qilingan xulq-atvor qoidalari, shaxsiy gigiyena qoidalari va shu kabilarga qiziqishi ortadi. Mazkur yoshdagi bolada kattalar va qoidalar talablari kundalik hayotning zarur tarkibiy qismi sifatida tushuniladi va u to'g'ri fikrlaydimi, shuningdek, muhimmi? bola qoida harakatining "chegaralari" va "vaziyatlarini" aniqlaydi. Shunday qilib, bola yangi bilimlarni, o'z faoliyati yoki tengdoshlari faoliyatini shaxsiy qadriyatlar, o'rganilgan meyorlar yoki hayotiy ehtiyoj nuqtai nazaridan baholashni o'rganadi.

Bu yoshda bolalarda hissiy sohani faol rivojlanayotganini, boshqalarga nisbatan hamdardlik, e'tibor va mehr tuyg'usi paydo bo'lishi hamda do'stona muloqot tajribasini egallab borishi qayd etilgan. Bola umumiy ish va o'yin jarayonida kommunikativ muloqot, tengdoshlari va kattalar bilan o'zaro ta'sir o'tkazish hamda hamkorlik qilish ko'nikmalariga ega bo'ladi. Faoliyatning kognitiv motivi yetakchiga aylanadi, bu maktabgacha yoshdagi bolalarning yangi bilimlarni o'zlashtirishga ijobiy munosabatini yaratishga, bilim faoliyatiga qiziqishni shakllantirishga yordam beradi.

Bolalarning amaliy intellektual faoliyatini rivojlantirish faol nutqdan foydalanish bilan bevosita bog'liq bo'lib, u avvalo boshqalar bilan muloqotda o'zini namoyon qiladi, so'ngra uning faoliyati va uni rejalashtirish jarayonida bolaga yordam berish vositasiga aylanadi. 4-5 yoshda bolalarning so'z boyligi taxminan ikki ming so'zga ko'payadi, nutqning grammatik tomoni rivojlanib boradi. Maktabgacha yoshdagi bola tengdoshlari va kattalar bilan suhbatda foydalanadigan iboralar yanada murakkablashadi, jumlar batafsil va uzoqroq bo'ladi. Tovushlarning talaffuzi, diksiyasi yaxshilanadi. Bu yoshda bola pedagog tarbiyachi va ota-onalar tomonidan o'qilgan ertak va hikoyalarni osongina eslab qoladi, qofiya, she'riyatga qiziqish bildiradi. Bularning barchasi bolalar tomonidan eng oddiy algoritmlarni amalga oshirish bo'yicha harakatlar ketma-ketligini nutqda aks ettirish qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi.

O'rta maktabgacha yoshdagi bolalarda harakatlarni muvofiqlashtirish yaxshilanib boradi. O'rta maktabgacha yoshdagi bolalar guruhining katta maktabgacha yoshigacha o'tish davriga kelib tushunchasi yanada rivojlanib borishi kuzatilgan. Ular atrofdagi narsalarning shaklini aniqlashi, obyektning oddiy shakllarga ajratishi va aksincha, oddiy ma'lum shakllardan murakkab obyekt tuzishi mumkin. Bolalar obyektning biron bir xususiyati bo'yicha ketma-ketlikni tuzishlari: hajm, rang, balandlik, uzunlik va shu kabilar haqida tasavvurga ega bo'ladilar. Maktabgacha yoshdagi bolalar taqqoslash, tahlil qilish

usullarini o'zlashtiradilar, kuzatish qobiliyati yaxshilanadi. Shuning uchun ular obyektlarni bir vaqtning o'zida ikki va uchta belgisini, ya'ni shakli, o'lchami, rangi, materiali bilan tahlil qilishga, turli shunga o'xshash belgilarni topishga qodir bo'ladi.

4-5 yoshdagi bolalarning xotira qobiliyati ham ortadi, ularda ixtiyoriy yodlash shakllanadi. Bola buyum va narsalarning 7-8 nomini eslab qolishi, kichik she'rni yodlay olishi, pedagog tarbiyachi, ota-onalarning ko'rsatmalarini eslab qolishi mumkin. Atrof-olamga qiziqish paydo bo'ladi, fikrlash rivojlanadi, obyektlar orasidagi eng oddiy aloqalarni o'rnatish qobiliyati namoyon bo'la boshlaydi. Bolalar qiziqishni rivojlantiradilar, kattalarga ko'plab savollar berishadi. Majoziy fikrlashni rivojlanishi davom etib boradi. Bolalar oddiy vazifalarni hal qilish uchun eng oddiy sxemalarni tushunishlari, modellardan foydalanishi, sxematik tasvirlardan foydalanishi mumkin, bu algoritmik faoliyat jarayonida zaruriy ko'nikmadir. Bola ikkinchi kichik guruhga qaraganda kosmosga yaxshiroq yo'naltirilgan. Bolalar obyektlarning fazoviy joylashishlarni baholay olishlari, labirintlar bilan bog'liq muammolarni hal qilishlari mumkin. Biroq, ular hali ham kuzatuvchi rolida harakat qila olmaydilar.

Bolalarda tasavvur ham rivojlanib boradi. Diqqatning barqarorligi oshadi, maktabgacha yoshdagi bolalar o'n besh, yigirma minut davomida har qanday harakatga diqqatni jamlay oladilar va uni bajarishda xotirada oddiy holatni saqlab qoladilar. Loyihalashtirish va rejalashtirish bo'yicha ko'nikmalar ushbu yoshda rivojlanib boradi. Shunday qilib, katta maktabgacha yosh guruhida bolalar chiziqli algoritmlarni, o'rta guruhda o'rganilgan elementar harakat algoritmlarini bajarishlari mumkin, shu bilan birga ularni ta'limiy-o'yin faoliyati jarayonida va kundalik hayotda amalga oshirishning muhimligini anglay oladilar..

Hayotining beshinchi yilida bola o'yin faoliyatida ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga berilishi kerak, vaziyat o'zgariganda ba'zi bir qo'shimcha shartlar (yangi rol, yo'nalish, obyekt), bolaning ijodiy, nostandart vaziyatlarga ijodiy munosabatini yaratish, algoritmlarni yangi vaziyatlarga o'tkazishga hissa qo'shadigan voqelikni o'rab turgan belgi obrazlari paydo bo'ladi.

Xulosa, o'rta guruhning oxiriga kelib, bola tahlil qilish kabi ba'zi mantiqiy harakatlarni bajarishga qodir, ammo u faqat kattalar rahbarligida farqlanadi va tasniflanadi. Mazkur yoshda bolalar o'zlari to'plagan ma'lumotni qabul qilib, qayta ishlashni o'rgana boshlaydilar. Maktabgacha yoshdagi bola qoidalar bilan o'yin o'ynashga, oddiy algoritmlarni bajarishga va o'z faoliyatini rejalashtirishga qodir. Ushbu yoshda bola eng oddiy sxemalarni tushuna oladi. U ta'limi o'yin faoliyatida kattalar, tengdoshlari bilan muloqot va hamkorlik qilish zarurligini his qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. 60110200-Maktabgacha ta'lim bo'yicha malaka talablari. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2021 yil 16- iyuldagi 311 - sonli buyrug'i
2. Belous, T.K. va boshqalar.Kichik bolalar bog'chasida matematikadan ishni tashkil etish./ T.K. Belous. // Doshk. Ta'lim, 1999 yil, 10-son.

3. Berezina, R.I. Tayyorgarlik guruhidagi bolalarni o'lchashga o'rgatish. / R.I. Berezina. // Doshk. Ta'lim, 1999 yil, 10-son.
4. Veraksa, N.S. Yagona vaqt-makon tasavvurlarini shakllantirish. / N.S. Veraxa. // Doshk. Ta'lim, 1996 yil, 5-son.
5. Vodopyanov, E.N. Maktabgacha yoshdagi bolalarda boshlang'ich geometrik tushunchalarni shakllantirish. / E.N. Vodopyanov. // Doshk. Ta'lim, 2000 yil, № 3.
6. Bolalarni o'yin orqali tarbiyalash: Bolalar bog'chasi pedagogik tarbiyachilari uchun qo'llanma / Comp. A.K. Bondarenko, A.I. Matusik. – 2-nashr, qayta ko'rib chiqilgan. Va qo'shimcha – M.: Ta'lim, 1983 yil.
7. Godinai, G.N., Pilyugina E.G. Boshlang'ich maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalash va o'qitish. - Moskva ma'rifati, 1988 yil.